SG

RECUEIL
DE LETTRES
ET DISCOURS
ADRESSÉS
A DIVERS
PERSONNAGES
(XV-XVI.e S.)

LETTRE
DE CHRISTOPHE
COLOMB
DE INSULIS NUPER
INVENTIS

La pièce 3 de ce recueil est la seconde édition de la traduction latine de la Lettre de Colomb relatant la découverte du Nouveau Monde.

Elle a été imprimée par Stephanus Planck, à Rome en 1493, lequel a également imprimé la 1re édit. — mais en omettant au titre le nom de la reine Isabelle.

Dans celle-ci, Planck corrige cette omission, ainsi que le nom du trésorier des Rois Catholiques.

C'est le no 4 de ma Bibliog. Americ. Vetustissima

Henry Harrisse

3 juin 1892

les fiches portent pièces 1 à 6

puis pièces 1 à 30.

P. 1 – – Datée de 1522 }
2. – id –
3. circa 1522
4 ––
5 } ––
6 } Datée de 1522 }

Ces six premières pièces forment les ffts. 1 à 27 du vol. et sont toutes du XVIe s.

Pièces incunables : n° 1 (6) Daunou 463 – Pellechet 4090
2 (7) – 416 – 3230
3 (8) – omis – omis
(cf. 2 autres ex. D. 480 – 5060 et un 4e ex.
OE XV. 351 p. 12).
4 (9) Daunou 718 – 3862
5 (10) – 465
6 (11) – 675
7 (12) – omis Pellechet omis
(cf. OE XV. 351 p. 27 667 – 1686)
8 (13) Daunou 710
9 (14) – omis – omis
(cf. OE XV. 351 p. 22 671 – 5019)
9* (15) – omis –
(cf. OE XV. 351 p. 23 669
9** (16) – omis
(cf OE XV. 351 p. 28 673
10 (17) – 653
11 (18) – 665
12-13 (19) – 674 Pellechet 2048
14 (20) – omis
(cf OE XV. 351 p. 29 712
15 (21) – 461 Pellechet 4816
16 (22) – 588 – 4433
17 (23) – 590 – 2836
18 (24) – omis mais sous le n°
832 Daunou cite l'ex. [351] qui n'existe
pas ds. cet autre recueil : c'est sans doute une erreur
19 (25) – 534
20 (26) – 792
21 (27) – 419 coté à tort [351] ?

T. S. V. P.

22 (28). Daunou 717.
23 (29) – 287.
24 (30) – 313
25 (31) – 314
26 (32) – 466
27 (33) – 451

---

28 (34) Pièce datée de 1523
29 (35) – 1524
30 (36) – 1521.

n.° 4 (9) Lettre de Christophe Colomb

Ludouici Imolensis ex ordine minor theologie pfessoris in funere Reuerēdissimi domini dñi Petri Ferrici tituli Sixti psbiteri Cardi. et epi Tirasoneñ. oratio feliciter incipit.

¶Cum sepe alias cogitauerim q fallaces et caduce res hūane sint Reuerendissimi patres et dñi. id tum mihi maxie contigit postea q in vrbe Roma versatus sum. vbi tot claror hoim interitus his oculis vidi vbi tot prestantissimor patr mortes et funera cōspexi. vt vere illum hoiem stultum existimem. qui terrena hec et fragilia bona animo non contemnit. et qui licet amplissimis fortune muneribus exornatus sit. in alteram tn vitam q cito esse cōmigrandum secū diu tacitus non considerat. Que em potest in vita esse iocūditas. cum dies et noctes cogitandū sit. iam iamq esse moriendum et quale illud bonū est quod etsi nullo eripiatur casu vel morte certe pdendum est. Non desunt nobis ad hanc vnam rem persuadēdam quottidiana exempla. Non opus est antiqua recensere. vidimus pauloante multos in hoc splēdidissimo patrū senatu magna gloria consistentes. qui mox e nustris crepti oculis nullam de se nisi bene gestar rerum memoriā reliquerunt. Et vt ceteros qui ad rem nram non pertinent omittamus. Quid nam hec pompa funeralis indicat. ad quā exornandam et extollendam tanta Reuerendissimor patrum et principum mundi corona circumsidet. Equidem ingemiscendam deplorandāq mortem nobis ostentat reuerendissimi patris et domini dñi Petri Ferrici tituli. s. Sixti psbiteri Cardinalis Tirasoneñ. Qui sua virtute vigilantia integritate et summa in agendis prudentia amplissimam dignitatem. precipuū apud pontificem locum summū honorem. summū in ecclesiastica re publica gradū psequutus q longissima vita dignus merito videbatur. Utinam ergo patres amplissimi tanto ingenio essem tanta ve dicendi copia vt in tanto viro de quo nunc agimus magnitudinem laudis et tanti funeris cōem calamitatē verbis eq̄re possem. Uerum qr apud vos oioes habeo. Qui ɔmendatissimā dñi Tirasoneñ. vitā iam diu probe nouistis. paucis quicqd eius

laudē dicturus sum perstringā verbis. nec aliter loquar q̄ȝ si vni
uersus cetus vester vna lingua si fieri possȝ hūc viꝝ collaudaret.
Quid igitˀ primū in huius p̄stātis viri laudē adducā. An gen⁊
an p̄riaȝ. an corpis proceritatē. an cetera huiuscemodi nature dōa
cōmemorem. minime q̄dem. In his em̄ rebus que natura aut for
tuna hoībus dantˀ quempiā laudari aut vituperari oportere nēo
statuit sapientū. Idcirco ea oīa que sibi hoies ingenio atq̄ȝ indu/
stria parare possunt cōmendatōe q̄ȝ maxima nos dignos efficiūt
Nam licet sint hoī virtutū ināta principia. Quisquis tn̄ ea incul
tu atq̄ȝ socordia torpescere sinet. ignarus. rudis. ⁊ cuiuscūq̄ȝ bone
artis expers oīno sit necesse est. Qui vero contra naturales illos
igniculos excitabit. ⁊ sese ad capescendā virtutē pro ꝟili sua inflā
mabit in viꝝ doctuȝ probū expertuȝ atq̄ȝ oī laude dignū euadet.
Ueras ergo p̄res optimi veras inquā ⁊ non aliūde mēdicatas ex/
plicabimus laudes dn̄i Tirasonen̄. Qui a teneris vt aiūt annis
vsq̄ȝ ad eam etatē in qua extremū clausit diem. nulli oīno rei nisi
l̄ris ⁊ virtutibus insudauit mores cū sapientia in oī vita sua miri
fice cōiunxit. Hic susceptis primo l̄raꝝ rudimētis in opido Cocen
tayna vnde originē trahit adolescentior factus Ualentiā vrbem
nobilissimā. Ualentiniq̄ȝ regni caput ⁊ dominā magno se aīo cō/
tulit ibiq̄ȝ aliquāto tempore l̄ris opam nauauit. Deinde Ilerden
sem ciuitatē petiit vbi celeberrimū extat gymnasiū. in quo maiora
⁊ ampliora l̄raꝝ incrementa suscepit. Quibus tn̄ non ꝯtentus ve
luti alter Plato relicta patria Bononiā ciuitatē florentissimā. et
l̄ratissimis hoībus habundantē. discendi cupidissimˀ ꝯmigrauit
vbi tm̄ doctrine in facultate legali breui tp̄e hausit. vt cōi doctoꝝ
hoīm iudicio inter doctissimos scolares haberetˀ. ⁊ laudatissima
doctoratˀ insignia magna cū gloria assequeretˀ. Perfecto igitˀ stu
dio. cuius grā ⁊ amore ad Bononien̄. se ꝯtulerat vrbē. ⁊ debito ibi
honore suscepto. statim aīo deliberat Romanā petere curiā. vt q̄c
q̄d ingenij ⁊ ꝟtutis in se vigeret plurimoꝝ vsui accōmodaret. No/
uerat em̄ vir prudētissimˀ nullā esse in hoīm genere meliorē natu
rā quā eoꝝ qui se ad vsuȝ ꝯmodū ve multoꝝ natos arbitrarentˀ.

Venit ergo Romã Petrus doctrina pariter ⁊ moribꝰ ornatꝰ Car
dinali methensi adheret viro optimo ⁊ prestãtissimo. a quo ꝙ gra
tissime exceptus ⁊ magister domus ⁊ auditor suus quã primũ de
signatus est. sed dño Methensi non multo post e vita migrante
Cardinalẽ sancti Marci. qui postea Paulꝰ .ij. fuit in dñm sibi de
ligit ⁊ patronũ Verꝫ qꝛ tanti hoīs virtus maioribꝰ ⁊ altioribꝰ erat
dedicãda negotijs. vno ex auditoribus rote deficiẽte delectu Pij
põtificis maxi mi. q precipuꝰ bonoꝝ fautor ⁊ cultor extitit mox in
eius qui defecerat locũ suffectus est. Petrus q vbi aīaduertit ma
gnũ sibi patere vtutis campũ munus ipm auditoriatus qđ acerri
mi ingenij viꝝ expostulat. tanta aī rectitudine gessit ⁊ eqtate vt
eo iudice nemo cause sue diffideret. nemo fraudẽ ⁊ iniusticiã pti
mesceret. Malebat eñ cuiusuis hoīs gratiã perdere ꝙ tantũmo
do de dignitatis gradu dimoueri. Postea vo cũ aliqȝ diu in ipo
auditoriatu magna laude ꝓ̄edisset. essetqȝ tũc ecclesie Magũtine
litigiosa q̃daꝫ causa sedi apostolice nũciata que qꝛ difficilis ⁊ pe
riculosa admodum videbatur. deliberatum est ꝙ primum ⁊ pon
tificis ⁊ patrum omnium consensu. Petrum virum probatissimũ
ad eas partes omnino esse transmittendũ quo causam ipsam di
ligentius ibi recognoscat ⁊ dissidentẽ ecclesiam ad pacem suo con
silio reducat ⁊ vnionem. Proficiscitur ergo Petrus in germaniaꝫ
legatus ⁊ commissarius apostolicus vbi duobus ferme annis cõ
moratus nõ sine magno labore Maguntine ecclesie cõtrouersias
disiecit Discordiasqȝ illas graues detestandasqȝ sedauit Leodien
sem quoqȝ ecclesiam in quadam etiam perturbatione consisten
tem recognita causa quoad valuit componere non destitit. et
quos tandem varijs in locis dissidentes reperit summa cuꝫ pace
⁊ animoꝝ tranquillitate ingenio ⁊ prudentia sua reliquit. Omni
bus igitur negotijs ad que missus fuerat diligentissime peractis
ad vrbeꝫ redire festinat legatus solertissimꝰ. Interea Cardinalis
sancti Marci ad summũ apostolatus culmen mortuo pio conscen
dit. qui mox vacantem Tirasonensem ecclesiam Petro viro opti
mo motu proprio tradit. Interueniendũ vero de sua promotiõe

nunciũ Petrus suscipit· Deo oĩpotenti grãs immensas agit ⁊ tali tãtaq; dignitate se oĩno indignũ ꝓ sua modestia dicit· O dignis simã ꝓmotionẽ vbi sola ꝓmoti ṽtus ꝓmouentis aĩm excitauit· vbi nulla simonie suspitio fuit· vbi nulla fauoris hũani sollicitudo intercessit· Ad v:bẽ itaq; Petrus rediit ad deosculandũ noui põ tificis pedes hũiliter accedit de dignitate nuper sibi collata q̃ se indignũ reputat grãs habet. At pontifex ipse iocundo aĩo ⁊ hila ri vultu eũ benigne excipit· maioraq; ⁊ ãpliora ei pollicet̃· seq; de reditu suo mirꝫ immodũ gaudere ⁊ letari testat̃ Quid plura· Re ferendariũ suũ intimũ ⁊ carissimũ eum instituit difficilima que q; negocia ipius cure ⁊ sollicitudini ꝯmittit· In his aũt oĩb⁹ que ꝯmissa sibi videbant̃ cõficiendis q̃ta fide se gesserit Petrus quã ta ve diligentia ⁊ integritate. vos ipsi testes fidelissimi estis· qui preclarã hoĩs virtutẽ certa quottidie expientia cognouistis. Sed ante oẽs idoneus testis est Sanctissimus dñs nr̃ Sixtus· qui cũ Paulo in põtificatu succederet· Petrũ Tirasoneñ· epm ea apud se cõditione detinuit· qua suus antea p̃decessor detinuerat· Cũ sec⁹ tñ in successoribus regni euenire contingat· Solent eñ qui in re gno succedũt nouos sibi deligere hoĩes· quos magistratib⁹ ꝓ ar bitrio suo preficiant illis oĩno reiectis qui regnanti prius grati es se videbant̃. Fuit ergo Tirasoneñ. nostri tanta ṽtus vt non mi nus Sixto q̃ Paulo gratus nõ minus a successore q̃ a p̃decesso re fuerit dilectus· O virꝫ mirabilẽ ⁊ maxis laudibus celebrandũ· Nam si principibus placuisse viris nõ infima laus est· vt Venusi nus ille poeta inq̃t· q̃ magna erit Petri nr̄i laus. q̃ preclara etiã nulla oblr̄anda memoria. qui sola ṽtute sua beatissimis põtifici bus xp̄i vices in terris gerentibus· adeo placuisse videt̃. vt meri to a nõnullis dubitar̄ possit vter eoꝝ magis eũ dilexerit· Dign⁹ ergo ꝯmendatiõe· dignus ꝑfecto gloria ⁊ laude ꝑ maxima ille est qui ad grãꝫ pontificũ ad magistratus· ad dignitates· ad ipm tan dem Cardinalat⁹ honorẽ· ṽtuti tantũmodo nixus conscenderit· Cui nihil fortuna dederit· nihil fauor humanus attulerit·

¶Agit̃ nunc scd'us ãnus· quo Sanctissimus dñs nr̃ Sixtus· qui

benemeritis de re publica ecclastica hoibus ingratus nunq̄ extitit Petrū Tirasoneñ. epm virꝝ probatissimū. ⁊ in Ro. cu. iam diu laborib⁹ plurimis exercitatū. summa totius sacri collegij cōcordia ad Cardinalatus ordinē prouexit. Quo ꝑfectus vir dignissimus ⁊ in nouo quodā principatu ꝯstitutus. talē se nobis exhibuit. q̄lez antea ꝑ vsu ⁊ cōmodo nr̄o exhibebat. Solitas curas admodū graues ⁊ molestas nō omisit. imo maiorib⁹ sp̄ addict⁹ negotijs. quottidie magis ac magis pro honore ⁊ gloria sedis aplice laborabat. In hui⁹ viri prudētia ⁊ consilio. adeo pontifex nr̄ congescebat. vt eo mortuo manchus esse videat̄. Oīm fere curialiū aīos Tirasoneñ. nr̄ pro innata sibi benignitate in se cōuertebat. Mā suetudine ꝙ ⁊ modestia tanta erat. vt q̄uis regio illo aspectu. ⁊ veneranda facie grauitatē quandā ⁊ seueritatē ꝑseferret. mira tñ ⁊ incredibili facilitate in audiēdis admittendisq̄ hoībus vteret̄. Manus ꝑterea tam castas ⁊ cōtinentes habebat. vt nūq̄ ad alicui⁹ hoīs munera suscipiēda. eas deflecteret. imo siqua offerebant̄ dona tā q̄ alter Fabritius aut Curius qđ nr̄a etate mirabile est ꝯtēnebat. Illud est etiā mea sn̄ia q̄maxime admirandū. ꝙ tanta aī moderatōe erat. vt irasceret̄ per raro. tanta patiētia vt nullis iniurijs. aut cōtumelijs moueret̄. Nam cū interdū in expeditiōe rex insolentes quidā ⁊ precipites viri pro more suo cōtumeliosis in eū verbis vterent̄. subridēs aut oīno conticebat. aut verbum quo furorē obloquētis lenire posset rn̄debat. superbiā quoq̄ ⁊ arrogantiā mirꝝ in modū fugiebat. Eq̄bilitatez in oī vita eūdez sp̄ vultū eandēq̄ frontē sicut de Socrate legit̄ idem seruabat Nulli voluptati nulli hūano solatio deditus erat. Quicqd otij post longas ⁊ varias occupatiōes dabat̄ ei. id totū aut in ꝑsoluēdis diuinis horis. q̄s nunq̄ licet maxīe impeditus omittebat. aut in suaui lr̄aꝝ exercitio ⁊ historijs cognoscēdis. qbus plurimū delectabat̄ ꝯsumebat. Erat ei a nat̄a incredibilis q̄daz sciendi cupiditas infusa. ꝓpterea bibliothecā cōfertissimā ⁊ varijs libroꝝ generib⁹ habundātez sibi parauerat. in q̄ tanq̄ in amenissimo padiso. post curiales strepit⁹ se occludebat. ibi delcie sue. ibi solatia. ibi sua q̄q̄ voluptas

nulli vnq̄ꝫ dies vacui· nulli illucubrate noctes ei pterire· Aut eñ publicis· aut priuatis actionibus intentus nunq̄ꝫ ab optimi viri officio vacabat· Pietatis opera secreto quodã modo q̄ꝫ sepissime exercebat· largas elemosinas mendicãtibus religiosis ⁊ honeste vite hominibus multotiens errogabat· O viꝝ egregium· O vitam oĩni laude cumulatam· Quid enim laudibilius q̄ꝫ tempus· quod parca manu datum est in vsum vite ⁊ solũ reparari non potest tã sibi q̄ꝫ alijs honeste ⁊ vtiliter dispensare omesq̄ꝫ vite sue dies non nisi recte viuendo gloria ⁊ laude magna transigere. Fineꝫ habitura nõ est oratio· P· si optimi lõgius euagando singula queq̄ꝫ psequi voluero· que quoniã eque omnes nouistis Quis adeo durus est ⁊ oĩnis humanitatis expers· vt a lachrimis temperet vt obitu Tirasonensis nr̄i nõ ingemiscat. vt in tã publico merore non cõdoleat· Ecce iam Romane curie pater optimus interijt extinctus iacet vigilãtissimus sedis apl'ice alumn⁹ in quo vno tot virtutũ ornamenta intueri poteramus· O crudelẽ ⁊ diram mortẽ. que virum tam preclarum ⁊ rei publice xp̄iane perutilem magno dispendio nostro rapuisti· O grauem ⁊ irrecuperandã sacro sancti collegij iacturam· amisistis eñ patres amplissimi prestantissimũ collegam vestrum dñm Tirasonensem. quẽ pro sua incredibili mãsuetudine pro admirabili ingenio ⁊ innata bonitate ꝓ integerrimis moribus ⁊ optimo consilio tantopere diligebatis· Cuius mors eo grauior ac luctuosior vobis esse debet· quo sententia omniũ difficile admodũ erit alteꝝ eius similẽ reperiri· qui senatui vestro possit adiungi· Congemiscit igitur patres lugete pariter omnes. q: talem viꝝ perdidistis· qualem sperare facile nõ potestis· Sed cur ego p inania hec excurro· Nunq̄d non scio veri xp̄iani officiũ nõ esse de morte suorum nimiũ lamentari. dicente apostolo· Non cõtristemini sicut ⁊ ceteri qui spem non habẽt· nunquid non intelligo veram immortalitatẽ hominibus dari non posse nisi eos hinc contingat exire· q̄ꝫ diu in hoc corpore sumus inquit Paulus a domino peregrinamur· Et forte ob id nemo est vt Artibabanus etiã Persa referebat· Cui crebro ne dum semel non subeat animo mo

riendi voluntas potius q̃ꝫ viuendi. Non extinctū ergo aut deper ditum Tirasonensē nostrū lugeamus. non amisimus eū. sed eo premisimus quo singulo momēto ꝓperamus. Exacto eñ peregri nationis sue cursu pfectoqꝫ certāine ingētantis seculi in quo Pe trus perinde ac fortis atletha victor euasit. post labores. post lō gas ꝛ assiduas vigilias. post īuictissimā aī fortitudinē. dato pri⁹ signo a sacerdote. Qui corā Petro in extremis laborāte sacris mi sterijs insistebat. perueniētoqꝫ ad illud vltimū Ite missa est statim mirabile dictu felix Tirasonēsis nostri aīa tanq̃ꝫ voce ad eā vo candaꝫ celitus emissa. relicto hoc terrestri habitaculo ad creatorē suū ꝛ patrē indulgentissimū innumeris decorata virtutib⁹ euola uit Non est ergo viri prestantissimi. cur in tam felici transitu in gemiscere debeam⁹. oīs est animi languor repellēdus. ne solo in cōmodo nostro angi videamur. Tantū optimi viri dulcis memo ria habēda est. vt nos ipi qui adhuc paulū in hoc fluctuāti pella go versamur discamus ad eterne salutis portū bene viuendo per tingere q2 ꝛ si mors ipa humane vite cōtraria sit bonis tñ ꝛ fide lib⁹ instrumentū erit. per qđ transibūt in vitā. Amen.

¶ Hactenus per magistrum Ludouicū Imolensem.

¶ Que sequnt̃ p Paulū de crottis Cremonē. supradicti sancte memorie Re. dñi Car. Tirasonē. dom⁹ mgr̃m ꝛ secretariū.

Ob veritatem.

¶ Immortalis sancteqꝫ mēorie p̃fatus reuerēdissim⁹ dñs domi⁹ Petrus Ferric⁹ tituli sancti Sixti pſ bř Cardi. ꝛ epš Tirasonē. Magno pōtificis maximi Reuerēdissimoꝝ dñoꝝ cōfratrū. Oīs xpianitatis principū. Totius Ro. cu. Proboꝝ vniuersi orbis viro rū dolore atqꝫ dāno. Cū adhuc ob īcredibile desideriū. crebrā in uocatōꝫ. ncāriaꝫqꝫ ipi⁹ p̄ntiaꝫ bon⁹ oīꝫ pr̃ defleat̃. Die vēris. xxv. septēbris circa horā. xiij. Rōe in palatio aplico apđ san. Petrū obi it. Quo die fun⁹ ei⁹ ꝯsueta ellatū pōpa. Circa horā. xxiij. positū fu it in ec. diue marie supra minervā In capel. maiori ꝓpe altare ma i⁹. Ibiqꝫ reqeſcit in dño. Anno xpiano. Mcccclxxviij. Etatis sue florentissime felicissimeqꝫ cū ip sum iuuaret viuere. ꝛ p totū orbeꝫ Cardinalis Tirasonē. immortale nomē gloriosissime celebraret̃

Sexagesimosecũdo· Episcopatus Quartodecimo· Breuis Cardinalatus qui anno vno mẽsibus nouẽ ⁊ diebus sex absolutus· Sũma tamen in nato more gloria virtute sanctitateq; summa plenꝰ ingenticum totius xp̄ianitatis principum. Omniũq; proboꝝ viroꝝ gaudio leticia applausu congratulationeq;· Quia fauore uullo. solum ob eminẽtissimas virtutes· integritatem bonitatẽq; eiꝰ supremam benemerẽti impensus· Omnes Reuerẽdissimi domini Cardinales tali collega q̄ʒ maxime gloriabãtur· Quos sibi precipua caritate beniuolus doctrina eloquẽtia· consilioq; ip̄is haud inficiãtibus gratissimis tam publicis q̄ʒ priuatis negotijs expertis ellatiõe nulla verum splẽdore omniq; humanitate ac qua poterat munificentia religiosissimus ⁊ Cardinei corona ordinis anteibat· Pauli· ij· Sixtiq;. iij· dum vixit pontificatus mira prudentia grauitate ac maturitate· Incredibili immo diuina memoria· vigilantia assidua· diligentia patiaq; inaudita· singulari muneꝝ omnis generis abstinentia· iusticiã inopi potenti ve eque ministrans· Industrios ⁊ doctos viros fouens atq; exaltans· Maria cũ omniũ gracia animo inuicto ac indefesso solus rexit illustrauitq;· Brachiani Sutrine diocesis· quo cũ pontifice summo obseuiẽtem in vrbe aeris in clementia secesserat egrotare cepit· Romam inde redijt. Ubi testamento sanctissime condito· vt prelatũ ⁊ bonum christianum decet. Sanctam animã suam omnipotenti deo cõmendans. pontifici maximo exequende voluntatis ⁊ quod terrenum erat arbitrium relinquens· Ad celestia regna ⁊ paradisi gloriam migrauit· Sixti quarti pontificatus gloriosissimi Anno Octauo·

Paulus de Crottis Canonicus Cremoneñ. sedis apostolice acolitus numerariꝰ· ob integram fidez. deuotam gratamq; clientelam· perpetuo merens ac lugens.

¶ Finis·

